

Радован Поповић

ШЕТЊА СА
АНДРИЋЕМ

октобар, 2021.

Радован Поповић

ШЕТЊА СА АНДРИЋЕМ

M
Vukotić
Media

октобар, 2021.

БАЛКАНСКИ ХОМЕР

*„Тако је људски животи удешен да уз сваки драм добра
иду два грама зла, да на овој земљи не може бити
доброће без мржње ни величине без зависности,
као што нема ни најмањеј предмета без сенке.“*

Иво Андрић: „На Дрини ћуприја“

ТРАВНИК – ВИШЕГРАД – САРАЈЕВО

Ја сам први људи пролегао пред њим мостом на Дрини

У Матици рођених цркве Светог Ивана Крститеља у Травнику, под редним бројем 70, жупник Јурај Пушек уписао је да је 9. октобра 1892. рођен Иван, син Антуна Андрића, подворника, и Катарине, рођене Пејић, римокатолика.

Нахија травничка је у средишту Босне, а сама варош – „то је у ствари једна тесна и дубока раселина коју су нараштаји с временом изградили и обрадили, један утврђен пролаз у ком су се људи задржали да живе стално, прилагођавајући кроз столећа себе њему и њега себи: са обе стране руше се брда стрмо и састају под оштрим углом у долини у којој једва има места за танку реку и оштар друм поред ње“, записаће много година касније Иво Андрић.

Притом сликовито примећује:

„Тако све личи на напола расклопљену књигу на чијим су страницама с једне стране, као насликани, баште, сокаци, куће, њиве, гробља и цамије. Никад нико није израчунао колико је сунчаних сати природа ускратила овоме граду, али је извесно да се сунце

овде доцније рађа и раније залази него у ма којој од босанских многобројних вароши и варошица.“

У тој вароши, у којој су живели „бледуњави и бледолики“ Травничани, „отпорни и свему дорасли“, горди и поносити, господствени и мудри, у вароши у којој су одвајкада с колена на колено преношене приче о „столици и главном месту управитељства целе нахије травничке“, стецишту везира, муфтија, кадија и низамских миралија, Иво ће остати само првих неколико месеци. Још у повоју га је мајка Ката, како су је од милоште звали, однела у Сарајево, где јој је муж службовао.

Сам Андрић је говорио да му је отац родом из Сарајевског поља, а да се бавио млинарством – био је мајстор за израду млинова за кафу. Само две године после синовљевог рођендана Антун Андрић је умро, а Катарина ће сина однети у Вишеград, код своје заове Ане и њеног мужа Ивана Матковшека, аустроугарског жандармског наредника, који нису имали деце.

У кући на самој обали плаховите реке Дрине, у непосредној близини ћуприје Мехмед-паше Соколовића, за коју се, са њених једанаест сводова, говорило да је најчувенија после мостарске, Ана и Иван Матковшек су се родитељски бринули о придошлици.

„Ја сам први пут прогледао пред тим мостом на Дрини. Прозор моје собе на другој обали гледао је на овај величанствени мост Мехмед-паше Соколовића, пред којим сам у детињству увек застајао идући у школу. И док су се моји другови играли крај реке, ја сам ту, на средини моста, на каменој клупи – софи, како је зову, волео сатима да слушам причања старих људи“, записаће Андрић, присећајући се вишеградских дана.

У његовој души остаће дубоко урезани то време и живот у овој касабџи пет сати удаљеној од српске границе, од карантина мокрогорског, а нарочито ћуприја и запис изнад камене клупе на средини моста:

„Господин Мехмед-паша, Асаф свога времена,
Чијом узвишеном особом свијет постиже славу,
Потрошио је свој иметак у задужбине ради божијег
задовољства.

Нико неће рећи за иметак који се троши у задужбине да је расипање.

За живота је утрошио злато и сребро у задужбине.

Био је свјестан да су свакоме његова дјела најбоље потомство.

У Босни на ријеци Дрини сагради велики мост,

И од сводова на тој ријеци направи ред.

На таквој дубокој и снажној ријеци

Преци не могаше ништа саградити.

Божјом помоћу, оснивач господин Мехмед-паша учинио је,

Да се његово име спомиње с поштовањем и благонаклоношћу.

Подигао је мост, којем на свијету нема равна...”

Камена ћуприја ће Андрића заувек опчинити.

Био је, како је сам говорио пријатељима, слабуњав дечак – почетком пролећа највише је осећао знаке слабости и сталне поспаности. Знао је да спава десет, једанаест сати, а муке су настајале кад га је требало пробудити. У својим присећањима на то време говорио је:

„Најпре куцају, затим упадају у собу и свлаче са мене ћебе, али ја само покривам лице рукама и спавам

даље. Прскају ме водом, а ја примам ту влагу као пролећну, кишицу која успављује.“

Иван Андрић је у Вишеграду похађао основну школу. Мајка повремено долази из Сарајева да га обиђе, доносећи му само поклоне јер је у кући Матковшека имао све што му је било неопходно.

С почетка свог школовања запамтиће младог учитеља Абдулаховића, лепог и веселог младића, сина једног Арапина и вишеградске муслиманке. Али учитељ Љубомир Поповић освојиће га за цео живот – о њему ће увек говорити само најлепше. Тако ће приликом смрти учитељеве забележити:

„Кад се мало осамим, саберем и затворим очи, ја и сада могу да изазовем на црној табли, нацртан кредом и учитељевом руком, први троугаоник. Ни данас не могу себи да објасним у какву је замишљеност бацао младу душу и куд је водио детињу машту, тај први поглед на са три једнака правца смишљено омеђен простор. Тек знам да сам доцније, као дечак и младић, много пута, и увек с весељем, прилазио тој руци која је пред мојим занесеним очима нацртала прве ликове.

Учитељ Љубомир је био онај од кога сам првог чуо да треба лепо поступати, не само са животињама него и са биљем и са стаблима. И то је био један од оних дана кад је нешто обасјало душу детета које је са високо, превисоко уздигнутом главом тај дан прошло кроз вишеградску чаршију и, стигавши кући, затворило се само у себе, испуњено потпуно тим нејасним, али величанственим сазнањем, за које је дете мислило да га нико на свету не зна и не слуги него да је то нека велика и дивна тајна између Бога, њега и његовог учитеља.“

У јесен 1903. Иван Иво Андрић уписује се у Велику гимназију у Сарајеву, најстарију босанскохерцеговачку средњу школу.

Станује с мајком Катарином у сарајевском предграђу Бистрик, Улица басамаци 21, одакле се пружа диван поглед на Башчаршију. Мајка ради као радница у оближњој фабрици ћилима.

Осредњи је ђак – невоља је имао с математиком, из које је у другом, петом и шестом разреду гимназије падао на поправни, а шести разред је због овог предмета и понављао.

Са страшћу чита. У часовима доколице најчешће свраћа пред излог познате сарајевске књижаре „Студничка и друг“.

Прочитао је Стриндберга на немачком језику. Близак је покрету национално опредељене омладине Млада Босна. Један је од оснивача и председник ове тајне омладинске организације „која је била у вези са сличним студентским организацијама у Београду и радила на томе да међу српском и хрватском омладином прошири и учврсти идеју ослобођења и уједињења са Србијом“.

Младобосанац Иво Андрић то своје национално осећање бележи у дневнику 8. јуна 1912. године:

„Данас је Јукић починио атентат на Цуваја. Како је лепо што се затежу тајни конци дела и буне. Како радосно слутим дане великих дела. И диже се и гори хајдучка крв. Без чедности и добротe жртва пролази мој живот. Али волим добре. Нека живе они који умиру по тротоарима онесвешћени од срцбе и барута, болни од срамоте заједничке. Нека живе они који повучени, ћутљиви у мрачним собама спремају буну и смишљају увек нове варке. А ја то нисам. А нека живе и они.“

Војислав Гађиновић, Андрићев вршњак, забележио је:

„Томе омладинском нараштају припадао је и Иво Андрић. Још као омладинац, био је очевидац и посматрач те велике битке која се са окупаторима у то време водила на тлу Босне. Андрић је од почетка у тaborу оне омладине која је почела да се залаже за јединство и слободу наших земаља и да окреће погледи у правцу Београда, као главног стожера. Док многи омладинци из тог нараштаја израстају у револуционаре, 'сеју зрна слободе' по Босни, спремају завере и организују атентате, он се сав утапа у књижевност, студира велике културне епохе које су се смењивале у историји, чита велике писце, духовно такорећи живи од поезије, али не престаје да иза кулиса делује у омладини. У то време ницали су и други млади таленти у Босни и јављали се кроз Босанску вилу и дневне листове.“

Од гимназијских професора посебно му је драг др Тугомир Алауповић, који му је предавао хрватско-српски језик. И сам песник, Алауповић запажа Андрићев књижевни дар и наредних ће му година постати ослонац и потпора.

Поред немачког језика, који одлично и говори и чита, Андрић марљиво учи словеначки и преводи виђење песнике, међу којима и Франца Прешерна.

Чита књиге и на енглеском језику. Највише су га понели стилови Волта Витмена. Превешће и објавити Витменову *Песму о себи*, као и одломак из Стриндберговог романа *Црне засиаве*.

Димитрија Митриновића, даровитог Херцеговца, потоњег песника, критичара и публицисту, Андрић посебно цени. Каже да је за његову генерацију био

„појам начитаног и обавештеног човека“. Он их је упућивао у свет књижевности. Митриновић је био старији од Андрића, студирао је у Загребу филозофију, али је био један од стожера књижевне Младе Босне. Он је и дао Андрићу Витменову књигу стихова:

„Читај ову књигу, а не којекакве купусаре.“

До очајања, поред математике, доводио га је професор цртања, извесни Велц, који га је „вукао за перчин и из часа у час грубо ружио“. Размишљао је чак и да се убије – да се отрује, обеси или усмрти пиштољем.

На срећу, није за то имао снаге ни храбрости.

Опчињеног књигама, фасцинирала га је појава првог великог писца кога је видео „уживо“: пред хотелом „Европа“, у време летњих жега, седео би у башти и пио кафу Петар Кочић, приповедач на гласу и народни трибун.

А засвагда ће запамтити „чудну молитву“, која је говорена на велики четвртак, а звала се Крижићи:

„Кад ја станем путовати
 Дугим путем, тешким кланцем,
 Срешће мене дух нечисти,
 Дух нечисти, дух немили,
 Овако ће говорити:
 Крштена душо...
 Ил' си моја ил' божија?
 Ја ћу њему говорити:
 'Ид' отале дух нечисти,
 Дух нечисти, дух немили,
 Нисам твоја већ божија,
 Јер сам рекла на благ данак,

На благ данак, на Велики четвртак
Сто крижића, сто амена,
Сто се пута прекрстила.“

Андрић вели да се ту молилац прекрсти, а затим десном руком уштине кожу на надланици леве и поново изговара исту молитву – равно сто пута.

Као и већина деце, и Андрић се бојао мрака: био је то „страх од сенке коју петролеумска лампа оставља на плафону, страх од силног мрака и немоћне светлости“.

За време школског распуста посебно задовољство му је било путовање по Босни, нарочито обилазак Бобовца, некадашње престонице босанских краљева, а затим самостана Краљеве Сутјеске, па Фојнице и Травника.

То своје животно доба овако памти:

„Ни у младости, кад су људи обично весели и безбрижни по самој природи младости, ја сам нисам био ни срећан, ни миран, ни весео.“

Данима, недељама и месецима држало га је лоше расположење, чак и очај. Имао је само једну жељу: да умре! Он сам казује:

„Само тада је често и дуго, и дању и ноћу, шумила моја туга нада мноме као моћно зелено дрво, богато лишћем и плодом и пуно птица. И ја сам се често губио у неразумљивим хармонијама своје сопствене туге.“

Сачуван је и један аутентичан документ о том интимном животу и, уопште, расположењу Андрићевом: писмо које је са Борика, висоравни изнад Вишеграда, писао Милошу Видаковићу, годину дана старијем гимназијалцу од њега, једном од виђенијих

припадника Младе Босне и већ запаженом песнику. Он најпре пријатеља моли да му подробно пише о свом животу, а затим вели:

„Не знаш како дјелују ваша писма. Располаже ме. Овдје је дивно. А сељаци ме пазе. И ево сједимо. Малоприје падала киша, а сад сја сунце, и мир је, и опција ме мирис тисућа трава, читам твоје писмо, проживљујем своју горку и кратку прошлост. Ко ово сунце, сан је у мени (...).

Расположен сам ко зимус ‘кад је било наше’. А вечерас ћу у Вишеград и бићу празан, груб, ‘неваспитан’ итд.

Никад нећу прежалити гдје не бјех тамо кад долажаху Београђани, а Мићо, не може му се замјерити, отишо ‘с обитељи’ на бању у Прибој, богами ће црћи од досаде. Јадник...

... Морам ићи у Вишеград, сад ће мрак. Здраво!“

Писмо наставља сутрадан увече у Вишеграду:

„Ноћас је пусто...

Nur wer die Sehnsucht kennt, Weiss, was ich leide!

Allein und abgetrennt

Von aller Freude. (Goethe)

Жалим ноћас тешку срећу своју, што ме баци у ово прљаво гнијездо.

Радим једну стварку и кад будем готов спремићу ти, али очекујем и ја од тебе.

Тамо пјевају слатка уста слатке пјесме (та предивна), а овдје над боровом шумом иде тежак тон:

Жедан воде, жедан воде, жељан дјевојака!

Та пјесма успављује, ко и млако поподне; то пјева, у спарну хладу чобанче, жељу своју и та је пјесма жељна жене и уживања ко ова испуцана земља кише и отегнута и монотона ко ово поподне.

Људи су у касаби брбљиви, брутални и глупи, а живот им је смрдан и пуст, пун јада и комичности, Гогољеве комичности.

... Само пиши често, док и ја не дођем (15. августа), знам како год буде тамо биће боље него овдје.

Нећеш вјеровати, али сам се у оволико промјенио. У мени је мирна мисао: Радити, *престити* остале (О, то је требало давно), а у себи живјети својим животом. И ја ћу – то је први корак – почети радити математику. Све више вјерујем у своју снагу. Ваља надокнадити што се је лудо пропустило.

... Ја читам много, 'Фауста', Шилера, Шекспира, та ваљаће кашње писати драму..."

Опет прекида писмо и наставља га сутрадан ујутру:
„Синоћ сам ти свашта нашарао, па опрости. Можда те неће све ни занимати.

... Не волим гласне идеје, ти знаш да сам сит тога 'националног' рада.

Ево ме зову да идем шетати, наредио, знаш, доктор, да свако јутро уз брдо шетам, па ваља... Ја се покоравам, шетам, тражим срокове и лијепе слике и пијем криглама...

Милоше, мој драги. Пиши!

Поздрави све познанике, оба спола, твој Иво“.

Милош Видаковић је у *Босанској вили* објавио песму посвећену Иви Андрићу:

„Гле, Иво, већ су и јабланови жути

И све је суморно, суморно,

А горе негде за облаком ћути

Сакривен полумртав Бог Наш Добри..."

Године 1911. и Иво Андрић у *Босанској вили* објављује своју прву песму у прози *У сумрак*.